

تحلیل نقش گردشگری در توسعه پایدار منطقه‌ای و رتبه‌بندی عوامل تأثیرگذار آن بر اساس مدل (F'ANP مطالعه موردی: شهرستان مراغه)

رسول افسری (دانشجوی دکتری شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران، تهران، ایران، نویسنده مسئول)

afsari1369@alumni.ut.ac.ir

اسفندیار زبردست (استاد شهرسازی، دانشگاه تهران، تهران، ایران)

zebardast@ut.ac.ir

صص ۱۰۰ - ۷۷

چکیده

اهداف: گردشگری یک عامل مهم در استقرار منابع گوناگون و توسعه مناطق کمتر توسعه‌یافته به‌شمار می‌رود. با بهره‌گیری حساب‌شده از توسعه گردشگری، می‌توان زمینه توسعه اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی و محیط‌زیستی بسیاری از مناطق محروم را فراهم آورد. در این پژوهش، هدف این است که نخست نقش گردشگری در توسعه منطقه‌ای شهرستان مراغه بررسی گردد؛ سپس عوامل تأثیرگذار گردشگری در منطقه اولویت‌بندی شود. همچنین راهکارهایی برای توسعه پایدار گردشگری ارائه شود تا ضمن افزایش منافع حاصل از آن، بتوان تأثیرات منفی آن را به حداقل کاهش داد.

روش: این پژوهش با توجه به نوع هدف، کاربردی و از نظر ماهیت و روش، توصیفی - تحلیلی و همبستگی است. جامعه آماری پژوهش شامل کارشناسان، متخصصان (اساتید دانشگاهی رشته‌های مربوط) مسئولین سازمان‌ها و ادارات و مردم محلی شهرستان مراغه، با جامعه آماری ۱۵۰۰۰ نفر و تعداد نمونه ۴۰۰ نفر است. روش گردآوری داده‌ها و اطلاعات در این پژوهش، روش کتابخانه‌ای و میدانی (پرسش‌نامه) است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها و آزمون فرضیات پژوهش از تحلیل رگرسیون خطی ساده، آزمون t و مدل F'ANP استفاده شده است.

یافته‌ها/ نتایج: نتایج پژوهش حاکی از این است که ضریب تعیین بین متغیر مستقل (توسعه گردشگری) متغیر وابسته (توسعه اقتصادی) برابر ۰/۱۳ است. به عبارت دیگر، توسعه گردشگری ۱۳ درصد تغییرات متغیر وابسته را توجیه می‌کند. همچنین در بُعد اجتماعی و فرهنگی نیز توسعه گردشگری ۳۱ درصد تغییرات ایجادشده در متغیر وابسته را پیش‌بینی (توجیه) و خطی بودن رابطه بین دو متغیر توسعه گردشگری و توسعه اجتماعی - فرهنگی را تأیید کرده و نشان می‌دهد توسعه گردشگری همانند بُعد اقتصادی، در بهبود وضعیت اجتماعی و فرهنگی شهرستان نیز تأثیر داشته است. همچنین در بُعد زیست‌محیطی نیز گردشگری در محل تأثیر گذاشته است. نتایج رتبه‌بندی عوامل تأثیرگذار نیز براساس ترکیب تحلیل عاملی (FA) و تحلیل شبکه‌ای (ANP) به ترتیب عبارت‌اند از: افزایش کیفیت محیط‌زیست، گسترش امکانات بهداشتی و خدمات رفاهی، افزایش حساسیت به محیط، افزایش درآمد.

نتیجه‌گیری: نتایج به‌دست‌آمده از تحلیل آماری رگرسیون خطی و آزمون t نشان داد بین توسعه گردشگری و توسعه اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و زیست‌محیطی منطقه رابطه معناداری وجود دارد. **کلیدواژه‌ها:** گردشگری، توسعه پایدار، منطقه، مدل F-ANP، شهرستان مراغه.

۱. مقدمه

تبعات ناشی از انقلاب صنعتی، شهرنشینی، گسترش راه‌ها و شبکه‌های حمل‌ونقل، ارتباطات بین‌المللی، استفاده از فناوری‌های نو و به تبع آن افزایش اوقات فراغت، ارتقای امنیت و عواملی از این دست همه‌وهمه، باعث رشد روزافزون توریسم و قرارگرفتن آن در مرکز توجه خانواده بشری شده است (حیدری، ۱۳۸۶، ص. ۳۲). کشورهای پیشرفته بیش از دیگر کشورها به اهمیت گردشگری پی برده و برنامه‌ریزی‌های گسترده‌ای در این زمینه انجام داده‌اند. این در حالی است که گردشگری می‌تواند در بسیاری از کشورهای درحال‌توسعه نیز به مهم‌ترین منبع اقتصادی تبدیل گردد و نقشی کلیدی در توسعه مناطق داشته باشد. اما توسعه گردشگری در کشورهای درحال‌توسعه، نیازمند برنامه‌ریزی دقیق و کارآمد است تا آثار منفی ناشی از آن به حداقل ممکن کاهش یابد (رنچپور، ۱۳۹۰، ص. ۱۹۹). در این راستا یکی از رویکردهای مهم در برنامه‌ریزی به‌طور عام و برنامه‌ریزی گردشگری به‌طور خاص، رویکرد

توسعه پایدار است. علی‌رغم مطرح شدن رویکردهای گوناگون گردشگری از قبیل؛ رویکرد اقتصادی، رویکرد جغرافیایی، رویکرد انبوه‌گرایی و غیره در این پژوهش از رویکرد توسعه پایدار در گردشگری استفاده می‌گردد. و هدف بررسی و تحلیل نقش گردشگری در توسعه پایدار منطقه مراغه در ابعاد مختلف توسعه پایدار بوده و در ادامه، براساس مدل F·ANP با توجه به دیدگاه کارشناسان، نخبگان و مردم محلی به اولویت‌بندی عوامل پرداخته می‌شود. فرضیه‌های این پژوهش عبارت‌اند از: فرضیه نخست: به نظر می‌رسد بین توسعه گردشگری و توسعه اقتصادی شهرستان مراغه رابطه مستقیم وجود دارد. فرضیه دوم: به نظر می‌رسد توسعه گردشگری در توسعه اجتماعی - فرهنگی شهرستان مراغه تأثیر دارد. فرضیه سوم: به نظر می‌رسد توسعه گردشگری در حفظ محیط‌زیست شهرستان مراغه تأثیر دارد.

۲. پیشینه تحقیق

به جز تعداد بسیار محدودی، تمام مقالات و پایان‌نامه‌های مرتبط با این موضوع که تعداد آنها نیز چندان زیاد نیست، به بررسی گردشگری در سایر حوزه‌ها اشاره کرده و به موضوع نقش گردشگری در توسعه پایدار منطقه‌ای پرداخته‌اند. اما مهم‌ترین کارهای انجام شده در راستای موضوعات نزدیک به این پژوهش به شرح ذیل است:

ضرابی و اسلامی پریخانی (۱۳۹۰) در مقاله «سنجش تأثیرات اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی و زیست‌محیطی توسعه گردشگری (مطالعه موردی: شهرستان مشکین‌شهر)»، به بررسی نقش اقتصادی گردشگری در منطقه می‌پردازند. روش تحقیق این مقاله توصیفی - تحلیلی است. نتایج حاکی از این است که توسعه گردشگری در این شهرستان آثار نامطلوبی را در محیط‌زیست به‌وجود آورده و همچنین توسعه گردشگری در توسعه اقتصادی و اجتماعی - فرهنگی شهرستان تأثیر داشته و نیز باعث رشد اقتصادی گردیده است.

اکبرپور سراسکانرود، رحیمی، و محمدی (۱۳۹۰) در تحقیقی با عنوان «سنجش تأثیرات گسترش گردشگری بر ابعاد توسعه پایدار (مطالعه موردی: شهرستان هشترود)» به آثار گردشگری در توسعه پایدار پرداخته‌اند. نتایج بیانگر وضعیت نه‌چندان مطلوب فعالیت‌های خدماتی در منطقه است و همچنین نشان می‌دهد آن‌گونه که باید، از پتانسیل‌های طبیعی در جهت توسعه پایدار گردشگری در شهرستان بهره‌برداری نشده است.

استعلاجی و الله‌قلی‌نژاد (۱۳۹۰) در مقاله خود با عنوان «برنامه‌ریزی توسعه پایدار با تأکید بر گردشگری (مطالعه موردی: سرعین و روستاهای اطراف آن)»، به تحلیل برنامه‌ریزی در ابعاد توسعه پایدار می‌پردازند. نوع تحقیق کاربردی و روش نمونه‌گیری براساس قانون راسگو بوده است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد علی‌رغم دارا بودن قابلیت زیاد گردشگری در منطقه و معنادار بودن آزمون، میزان رضایتمندی گردشگران پایین بوده است و هرچه تحصیلات گردشگران بالاتر بوده، این میزان کاهش یافته است.

پسوا^۱ (۲۰۰۸) در مطالعه خود با عنوان «گردشگری و رقابت‌های منطقه‌ای (مطالعه موردی دره دورو پرتغال)»، به بررسی نقش گردشگری در رقابت‌های منطقه‌ای (رقابت‌پذیری منطقه‌ای) می‌پردازد و به این نتیجه می‌رسد که توجه به توریسم، در توسعه و رقابت‌پذیری دره دورو تأثیر زیادی می‌تواند داشته باشد.

نرک ویک^۲ (۲۰۱۲) در پژوهشی با عنوان «تأثیر گردشگری در توسعه منطقه بوسنی و هرزگوین» در پی این است که تأثیر گردشگری در توسعه منطقه‌ای بوسنی را بررسی نماید. در نتایج این پژوهش چنین عنوان می‌گردد که بوسنی از جمله معدود کشورهایی است که به خاطر موقعیت جغرافیایی خاص، باعث جذب گردشگر می‌شود و عمده دلایل سفر به بوسنی را در طبیعت دست‌نخورده، توریسم فرهنگی و جاذبه‌های مذهبی می‌داند. همچنین نتایج حاکی از این است که از استراتژی‌های مهم در توسعه بوسنی، در نظر گرفتن گردشگری به عنوان یکی از شاخص‌های اصلی اقتصاد منطقه است.

دمیترو و سکی^۳ (۲۰۱۲) در تحقیق خود با عنوان «تبیین گردشگری در صربستان» نشان می‌دهد گردشگرانی که از منطقه گروزا دیدن می‌کنند، دارای فرهنگ بالاتری نسبت به بومیان منطقه هستند. همچنین تأثیر اقتصادی گردشگری در منطقه است که باعث جلوگیری از مهاجرت روستاییان به شهرها و کاهش آن به حداقل ممکن، ایجاد تنوع در اقتصاد روستایی روستاهای منطقه، تقویت زیرساخت‌های منطقه و ایجاد برخی مشاغل به صورت مستقیم و غیرمستقیم شده است.

1. Pessoa

2. nurkovi'c

3. Dimitrovski

۳. روش‌شناسی تحقیق

روش پژوهش در این تحقیق از نوع توصیفی - تحلیلی است. برای گردآوری اطلاعات و داده‌ها نیز از دو روش کتابخانه‌ای (براساس کتاب‌های داخلی، خارجی و مجله‌ها) و مطالعات میدانی پرسش‌نامه استفاده شده است. پرسش‌نامه‌های تهیه‌شده در این تحقیق، بین چهار گروه مردم محلی، مسئولین، کارشناسان، متخصصان (اساتید دانشگاه) توزیع گردید (جدول ۱). حجم کل جامعه آماری ۱۵۰۰۰ نفر بوده و تعداد نمونه نیز براساس فرمول کوکران که در آن سطح اطمینان ۹۵ درصد و خطای برآوردی ۰/۰۵ لحاظ گردیده، ۳۸۴ نفر به دست آمد. در نهایت، به منظور افزایش دقت مطالعه، تعداد ۴۰۰ پرسش‌نامه تهیه گردید. در پژوهش حاضر برای تعیین روایی پرسش‌نامه، بعد از بررسی‌ها و مطالعات انجام‌شده در مورد پرسش‌نامه و مقایسه با کارهای پیشین در این زمینه، پرسش‌نامه تصحیح و به تأیید خبرگان و کارشناسان رسید. آزمون پایای پرسش‌نامه‌ها با آلفای کرونباخ محاسبه گردید. آلفای کرونباخ برای متغیرهای توسعه پایدار گردشگری، توسعه اقتصادی، توسعه اجتماعی - فرهنگی و بُعد محیط‌زیستی به ترتیب عبارت است از: ۰/۹۰۳، ۰/۶۹۸، ۰/۷۰۴، ۰/۸۷۹ و ۰/۷۹۶. نتایج بیانگر این است که ابزار پژوهش دارای پایایی بالای است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها و آزمون فرضیه‌ها نیز از نرم‌افزار SPSS و تحلیل‌های رگرسیونی و آزمون t استفاده گردید. همچنین برای رتبه‌بندی عوامل از نظر نخبگان، کارشنان و مردم محلی از مدل F-ANP استفاده شد. مدل F-ANP برای اولین بار توسط زبردست^۱ (۲۰۱۳) مطرح می‌گردد. این مدل ترکیبی از تحلیل عاملی (FA) و تحلیل شبکه‌ای (ANP) می‌باشد که از سه مرحله تشکیل شده است (شکل ۱): در مرحله اول، شاخص‌های نشان‌دهنده نقش گردشگری در توسعه منطقه‌ای با مرور مبانی نظری استخراج می‌شود، متغیرهای شناسایی شده استانداردسازی شده؛ به گونه‌ای که افزایش در میزان ارزش متغیر، موجب افزایش در توسعه منطقه‌ای خواهد شد. در ادامه، تحلیل عاملی بر روی شاخص‌های توسعه گردشگری برای استخراج ابعاد کلیدی و متغیرهای اصلی آن انجام شده است. تحلیل عاملی یک روش پُرکاربرد در تحلیل متغیرهای چندمعیاره است که برای شناسایی ساختار پنهان میان متغیرهای پیوسته به کار می‌رود (زبردست، ۲۰۱۳، ص. ۱۳۳۴). در واقع، تحلیل عاملی تکنیکی است که کاهش تعداد زیادی از متغیرهای وابسته به هم را

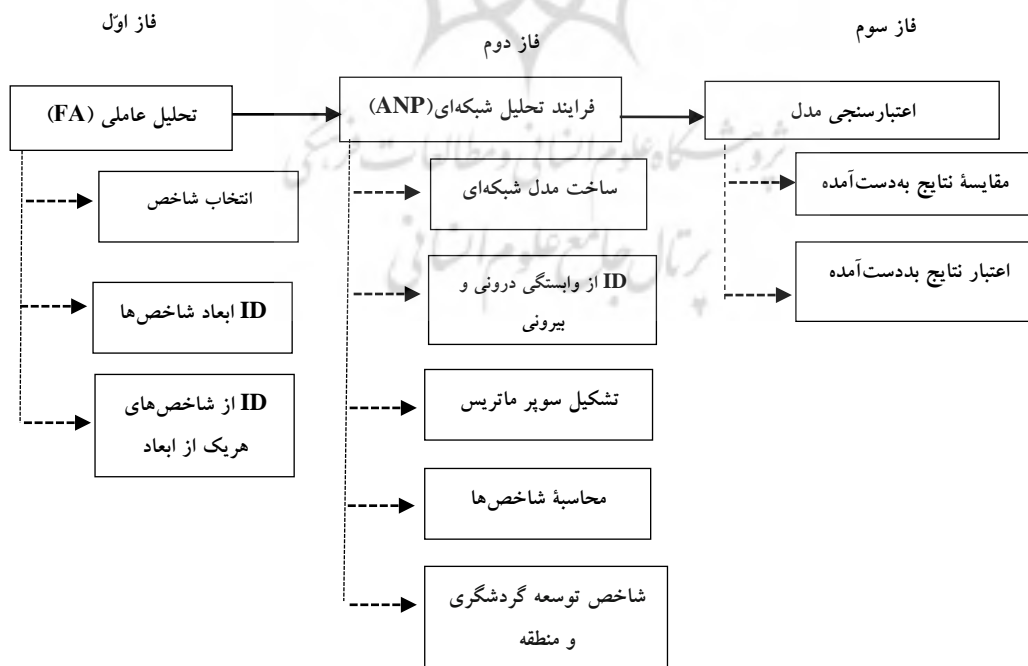
1. Zebardast

به صورت تعداد کوچک‌تری از ابعاد پنهان یا مکنون، امکان‌پذیر ساخته و هدف آن رعایت اصل اقتصادی و صرفه‌جویی از طریق کاربرد کوچک‌ترین مفاهیم تبیین‌کننده به منظور تبیین بیشینه مقدار واریانس مشترک در ماتریس همبستگی است (فاضل‌نیا و حکیم‌دوست، ۱۳۹۳، ص. ۹۹). در مرحله دوم، از ANP برای تشکیل یک مدل شبکه‌ای براساس داده‌هایی که از تحلیل عاملی در فاز اول به دست آمده، استفاده می‌گردد تا بدین وسیله به احتساب وزن نسبی شاخص‌ها پرداخته شود. در مرحله آخر، تست اعتبار مدل انجام می‌شود. نتایج به دست آمده از ترکیب ANP و FA با نتایج یک مدل معتبر مقایسه شده، تا به تثبیت نتایج حاصل از نقش گردشگری در توسعه پایدار منطقه‌ای برسد.

جدول ۱- جامعه آماری تحقیق

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۴

جامعه آماری						
جنسیت	درصد	نفر	نفر	نفر	متخصصان	نفر
زن	۲۴	۲۹۰	مسنولین	۳۰		۳۰
مرد	۳۷۶		کارشناسان سازمان‌ها و آژانس‌ها			

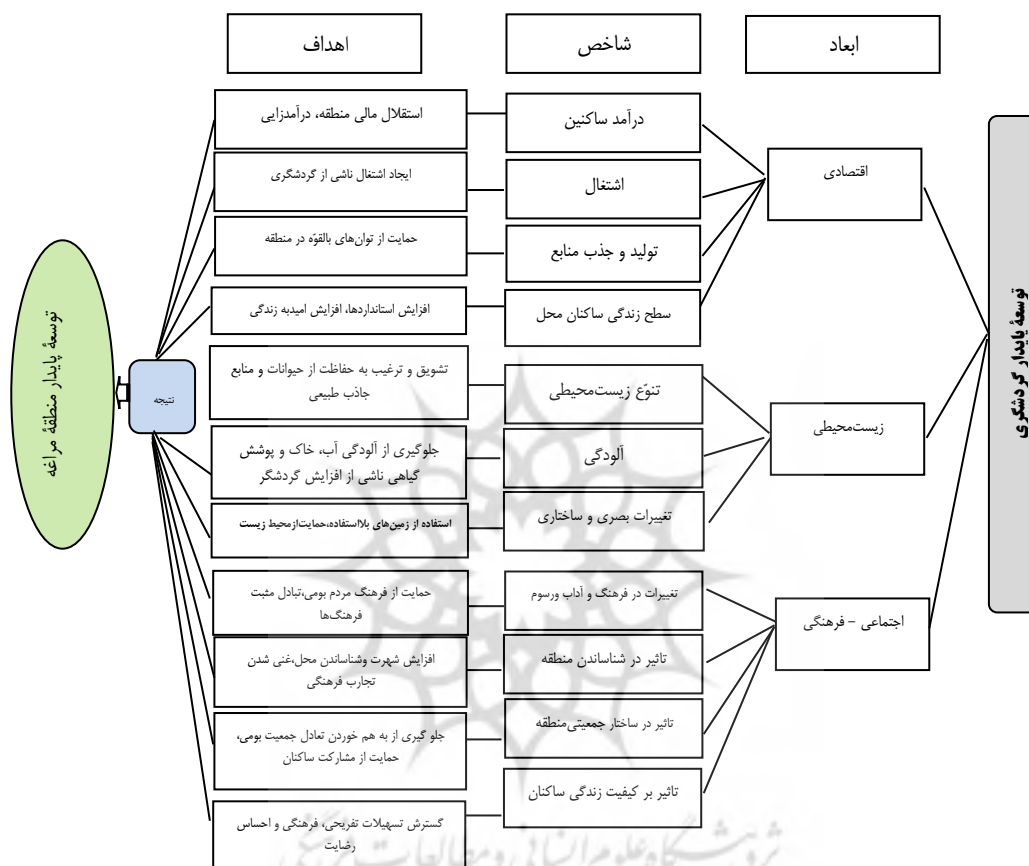

شکل ۱- فلوچارت مدل FAN ترکیبی

مأخذ: یافته‌های تحقیق، براساس زبردست، ۱۳۹۳

سرانجام، براساس مبانی نظری و موضوع تحقیق مدل مفهومی تحقیق ارائه می‌گردد (شکل

۲).

شکل ۲- مدل مفهومی تحقیق

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۴

۴. مبانی نظری تحقیق

برای گردشگری در دیدگاه‌های مختلف، آثار و پیامدهای گوناگونی در مناطق مطرح گردیده است. برخی بر آثار اقتصادی و برخی بر آثار اجتماعی آن در مناطق تأکید دارند. توسعه گردشگری در یک منطقه می‌تواند نتایج و پیامدهای متعددی از جنبه‌های مختلف و در بخش‌های مختلف به دنبال داشته باشد. بررسی تأثیرات گردشگری از دیدگاه‌های مختلف در راستای توسعه پایدار منطقه‌ای در یک کلیت فراگیر در ابعاد اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی،

زیست‌محیطی و سیاسی تبلور یافته و رویکردی چندبُعدی را شکل داده است. مطالعات مختلف گویای نقش کلیدی این صنعت در توسعه مناطق است. مطالعات انجام‌شده حاکی از آن است که گردشگری ۶/۵ تریلیون دلار از اقتصاد جهانی مشارکتی غیرمستقیم را به خود اختصاص داده است و حدود ۲۶۰ میلیون شغل در ارتباط با این صنعت هستند که تقریباً ۱ شغل از هر ۱۲ شغل بر روی کره زمین می‌باشد. توسعه این صنعت در رشد و پویایی مناطق نقش کلیدی خواهد داشت. این آمار برای سال ۲۰۱۱ حدود ۶/۳ تریلیون دلار از کل تولید ناخالص داخلی جهانی، ۲۵۵ میلیون شغل، ۷۴۳ میلیارد دلار در سرمایه‌گذاری و ۱/۲ تریلیون دلار مشارکت در صادرات بوده است. این آمار برابر است با ۹ درصد تولید ناخالص^۱ جهانی، یک دوازدهم اشتغال، ۵ درصد از سرمایه‌گذاری و ۵ درصد صادرات (سازمان تجارت جهانی^۲، ۲۰۱۲). علی‌رغم تأکید متخصصان و مؤلف‌های مختلف بر تأثیر گردشگری در توسعه منطقه‌ای، مطالعات انجام‌شده نیز تأییدی بر این ادعا هستند. نمونه تجربه‌شده که نشانگر نقش گردشگری در توسعه مناطق می‌باشد، در تجارب داخلی منطقه سرعین در استان اردبیل است. سرعین به‌واسطه استعدادهای طبیعی بالقوه، مانند آب‌های معدنی، اقلیم سردسیری و نیز واقع‌شدن در دامنه کوه سبلان که یکی از مؤلفه‌های توریسم زمستانی می‌باشد، از موقعیت مناسبی برخوردار است؛ به‌طوری‌که طبق آمار سالانه، حدود سه‌ونیم میلیون نفر گردشگر از این منطقه دیدن می‌کنند. این امر باعث به‌وجودآمدن تحولات عظیم اقتصادی، اجتماعی و کالبدی در این منطقه طی دو دهه اخیر شده است و این شهر را به‌عنوان یک شهر توریستی با جاذبه‌های منحصر به فرد معرفی کرده است. با توجه به اینکه نقش گردشگری در مناطق، از سه جنبه مهم اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی و زیست‌محیطی مطرح می‌گردد، مطالعات سال ۱۳۸۷ نشان می‌دهد که توسعه گردشگری در بخش‌های مختلف سرعین تأثیر بسزایی در منطقه داشته است. آمار نشان می‌دهد که درآمد حاصل از گردشگران خارجی، تنها در یک بخش خدمات هتل‌داری در سال مورد مطالعه در حدود ۳۰۱۹۵ میلیون ریال بوده است. همچنین درآمد حاصل از ایاب‌وذهاب گردشگران نیز نزدیک ۱۴۵۹۲ میلیون ریال بوده است که این امر می‌تواند در ایجاد اشتغال در منطقه، تولید داخلی منطقه و رشد و

1. GDP

2. World Trade Organization- WTO

توسعه اقتصادی محل بسیار تأثیرگذار باشد و باعث توسعه گردد. از نظر دموگرافیک و فرهنگی نیز توسعه گردشگری تأثیر چشمگیری در منطقه داشته است. آثار دموگرافیک و فرهنگی گردشگری در سرعین طبق مطالعات بدین صورت بوده است که بررسی نرخ رشد جمعیت سرعین طی دوره‌های مختلف آماری و مقایسه آن با نرخ رشد جمعیت کل استان اردبیل، مؤید آن است که طی دوره‌هایی که گردشگری در سرعین گسترش چندانی نداشته، این منطقه از نظر نرخ رشد جمعیت در سطح پایینی نسبت به استان اردبیل قرار داشته است. با رشد و گسترش گردشگری در منطقه، نرخ رشد جمعیت آن نسبت به دوره‌های قبل و حتی نسبت به نرخ رشد کل استان و کشور، افزایش قابل ملاحظه‌ای پیدا کرده است. با رونق گردشگری، تعداد افراد مورد نیاز جهت ارائه خدمات به گردشگران افزایش یافته است. این امر زمینه را برای افزایش میزان مولید و بالابردن نرخ رشد جمعیت فراهم ساخت (تولایی و شاهدی، ۱۳۸۷، ص. ۱۹۴). طی دهه‌های ۴۵ و ۵۵ که گردشگری در سرعین گسترش نیافته بود، میانگین بُعد خانوار در سرعین (۵/۳۴) به مراتب کمتر از بُعد خانوار در کل استان (۶/۴۴) بوده است. دلیل این امر نیز نبود کار و اشتغال در سطح منطقه و مهاجرت افراد در سنین اشتغال به نقاط دیگر بوده است. گردشگری در سرعین منجر به تحولات اجتماعی جمعیت در قالب مهاجرت نیز گردیده است. در دوره‌هایی که گردشگری هنوز رونق پیدا نکرده بود و زمینه کار و اشتغال برای افراد به وجود نیامده بود، سرعین با موازنه منفی مهاجرتی روبه‌رو بود؛ بدین معنی که تعداد افرادی که از این شهر مهاجرت کردند، بیشتر از افرادی بود که به این شهر مهاجرت کردند. بعد از گسترش صنعت گردشگری، شاهد موازنه مثبت مهاجرت در سرعین هستیم (مرکز آمار ایران، سرشماری، ۱۳۹۰، ص. ۲۰). همچنین، از نظر فرهنگی مطالعات تولایی و شاهدی (۱۳۸۷) نشان می‌دهد در سرعین به دلیل گسترش گردشگری، شاهد تحولات فرهنگی حادث در بخش کوچک قدیمی و مرکزی شهر و روستای آلوارس که گردشگری در آن اثر حاشیه‌ای داشته است، می‌باشیم. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که رونق گردشگری در سرعین، باعث ایجاد تحولات عمیق فرهنگی و اجتماعی در این شهر شده است. کم رنگ شدن برخی ویژگی‌های فرهنگ بومی در حوزه زبان، پوشش، آداب و رسوم سنتی و به موازات آن، شکل‌گیری بعضی ویژگی‌های فرهنگی در حیطه بهبود نحوه آداب و معاشرت، بالارفتن سطح آگاهی اجتماعی و افزایش روحیه احترام به دیگران از جمله دیگر

آثار فرهنگی گردشگری در سرعین می‌باشد (تولایی و شاهدی، ۱۳۸۷، ص. ۱۹۹). نمونه دیگر تجربه‌شده در ایران، گردشگری منطقه اورامانات کرمانشاه است. یافته‌های پژوهشی با موضوع «بررسی نقش گردشگری روستایی در منطقه اورامانات کرمانشاه» نشان می‌دهد که توسعه صنعت گردشگری باعث افزایش اشتغال در منطقه اورامانات شده است. همچنین اسناد و مدارک موجود نشان می‌دهد که تعداد شاغلان بخش گردشگری در سال ۱۳۸۶ نسبت به ۱۳۸۱ افزایش یافته که نمایانگر رابطه میان میزان توسعه صنعت گردشگری روستایی و میزان اشتغال است (میرزایی، ۱۳۸۸، ص. ۲۸). در نمونه خارجی نیز تجربه کشور پرتغال قابل ذکر است؛ پژوهشی که در سال ۲۰۱۵ توسط خورخه و اندریاز انجام گرفته، بیانگر تاثیر به‌سزای توسعه گردشگری در توسعه منطقه‌ای است. این پژوهش که براساس مدل NUTS II انجام شده است، به برآورد اثرات منطقه‌ای گردشگری در پرتغال می‌پردازد. هدف نهایی این تحقیق ارزیابی نقش توریسم در کاهش نابرابری منطقه‌ای است و کل پرتغال به پنج منطقه شمال پرتغال، مرکز، لیسبون، آلتیجو و آلگارو تقسیم شده است. نتایج نشان می‌دهد در پنج منطقه مورد مطالعه در بین متغیرهای اقتصادی کلان، گردشگری تأثیر و نقش قابل توجهی داشته است. همچنین نتایج نشان می‌دهد گردشگری موجب کاهش نابرابری بین مناطق کم توسعه و توسعه یافته در کشور پرتغال شده است (خورخه و اندریاز، ۲۰۱۵، ص. ۲۵۹).

۵. یافته‌های تحقیق

بررسی انجام شده نشان داد که روستاهای طبیعی و بکر نقش مهمی در توسعه گردشگری شهرستان مراغه دارند؛ به طوری که نقش آن را کارشناسان و نخبگان ۲۷ درصد (بسیار زیاد)، ۶۲ درصد (زیاد)، ۸ درصد (متوسط)، ۲ درصد (کم) و ۱ درصد (بسیار کم) ارزیابی کرده‌اند. نقش منطقه فسیلی نیز در توسعه گردشگری شهرستان را ۸۶ درصد (بسیار زیاد و زیاد)، ۱۰ درصد (کم) و ۴ درصد (کم و بسیار کم) دانسته‌اند. جدول (۲) نقش و درصد سایر عوامل را از نظر کارشناسان و متخصصان نشان می‌دهد.

جدول ۲- ارزیابی وضعیت توسعه گردشگری شهرستان از دیدگاه کارشناسان، نخبگان

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۴

ارزیابی اثرات				سؤال	
بسیار کم	کم	متوسط	زیاد		
۱	۲	۸	۶۲	۲۷	نقش روستاهای طبیعی و بکر در توسعه گردشگری
۱	۳	۱۰	۵۳	۳۳	نقش منطقه فسیلی مراغه به‌عنوان بهشت فسیلی ایران و جزو مناطق پنج‌گانه فسیل مهره‌دار جهان در توسعه گردشگری
۲	۲	۱۵	۳۹	۴۲	نقش دامنه طبیعی و آرام کوه سهند در توسعه گردشگری
۷	۵	۱۱	۵۲	۲۵	وضعیت درآمد حاصل از جذب گردشگر در روستاها و شهر مراغه
۳۰	۳۲	۱۵	۱۱	۱۲	شرایط امکانات اقامتی (هتل و مسافرخانه) و رفاهی شهرستان
۰	۱	۱۵	۵۲	۳۲	نقش آثار و جاذبه‌های تاریخی مربوط به ادوار مختلف تاریخی در توسعه گردشگری
۲	۶	۶	۳۷	۴۹	نقش تنوع گونه‌های گردشگری و وجود باغات مختلف و مطرح شدن این شهر به‌عنوان یک باغ‌شهر در توسعه گردشگری
۲۳	۲۵	۲۳	۲۴	۵	وضعیت و شرایط تبلیغات و اطلاع‌رسانی برای جذب گردشگری
۱۱	۶	۳۲	۲۴	۱۶	وضعیت سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در گردشگری
۲۲	۱۳	۴۰	۱۵	۱۰	شرایط زیرساخت‌ها و دسترسی به مناطق گردشگری به‌ویژه دهکده توریستی علویان

۵. ۱. تاثیر اقتصادی گردشگری از دیدگاه کارشناسان، نخبگان و مردم محلی

با توجه به نتایج به‌دست‌آمده از مصاحبه‌شوندگان، تاثیر گردشگری در شاخص‌های مختلف اقتصادی نشان می‌دهد تاثیر توسعه گردشگری در ایجاد فرصت‌های شغلی جدید برای مردم منطقه بدین صورت می‌باشد که: ۴۳ درصد (بسیار زیاد)، ۵۰ درصد (زیاد)، ۳ درصد

(متوسط) و ۴ درصد آن را کم‌تأثیر ارزیابی کرده‌اند. این ارقام بیانگر تأثیر مهم گردشگری در ایجاد اشتغال برای مردم محلی است. در کل، توسعه گردشگری از نظر افزایش مشاغل خدماتی را نیز ۴۰ درصد (بسیار خوب)، ۵۷ درصد (زیاد)، ۳ درصد (متوسط) و ۲ درصد (کم) ارزیابی شده است. همچنین کارشناسان کاهش فقر را نیز به‌عنوان یکی از نتایج توسعه گردشگری در منطقه دانسته و درصدهای کسب‌شده این بخش نیز با ۳۸، ۵۴، ۸ درصد به‌ترتیب بسیار زیاد، زیاد و متوسط ارزیابی کرده‌اند. مطالعات نشان می‌دهد که ۲۶ درصد کارشناسان، متخصصان و مردم محلی به میزان بسیار زیاد، ۵۳ درصد به میزان زیاد، ۱۶ درصد به میزان متوسط و ۵ درصد به میزان کم، نقش گردشگری در افزایش قیمت زمین را ارزیابی کرده‌اند. اشتغال در بخش کشاورزی را نیز به‌عنوان یکی دیگر نتایج توسعه گردشگری در شهرستان مراغه با ۱۷ درصد بسیار زیاد، ۵۱ درصد زیاد، ۱۸ درصد متوسط، ۴ درصد کم و ۱۰ درصد بسیار کم ارزیابی کرده‌اند. در ارتباط با افزایش درآمد نیز ۱۱۲ نفر معادل ۲۸ درصد به تأثیر بسیار زیاد، ۲۶۰ نفر معادل ۶۵ درصد به تأثیر زیاد، ۲۴ نفر معادل ۶ درصد به تأثیر متوسط و ۴ نفر معادل ۱ درصد به کم‌تأثیر بودن این مؤلفه در نتیجه توسعه گردشگری در محل امتیاز داده‌اند.

۲.۵. تأثیر اجتماعی - فرهنگی گردشگری در منطقه از دیدگاه کارشناسان، متخصصان و مردم محلی
با توجه به نتایج حاصل در بخش اجتماعی - فرهنگی، ۳۳ درصد مصاحبه‌شوندگان تأثیر گردشگری بر شهرت منطقه را بسیار زیاد، ۵۴ درصد زیاد و ۱۳ درصد متوسط ارزیابی کرده‌اند. ۱۸ درصد کارشناسان و متخصصان افزایش تعامل فرهنگی را در نتیجه توسعه گردشگری، بسیار زیاد، ۶۹ درصد زیاد، ۱۱ درصد متوسط و تنها ۲ درصد در مجموع کم و بسیار کم دانسته‌اند. این درصدها بیانگر تأثیر زیاد گردشگری در شاخص‌های شهرت و تعامل فرهنگی در شهرستان است. همچنین متخصصان و پرسش‌شوندگان توسعه گردشگری در بهبود زیرساخت‌ها و خدمات تفریحی - فرهنگی با ۷۹ درصد (بسیار زیاد و زیاد)، ۲۰ درصد (متوسط) و ۱ درصد (کم) عنوان کرده‌اند. نتایج نشانگر نقش گردشگری در هر سه شاخص اصلی اجتماعی - فرهنگی است.

۳.۵. تأثیر زیست‌محیطی گردشگری در توسعه منطقه

بر مبنای مطالعات میدانی جمع‌آوری شده از ساکنین، نقش گردشگری در حساسیت به محیط را ۲۲/۵ درصد (بسیار زیاد)، ۵۴/۸ درصد (زیاد)، ۲۲/۳ درصد (متوسط) و تنها ۱ درصد (کم) ارزیابی کرده‌اند. در شاخص کیفیت محیط‌زیست، نیز ۷۹ درصد (بسیار زیاد و زیاد) و ۲۱ درصد (متوسط و کم) عنوان شده است. همچنین پرسش‌شوندگان نقش گردشگری در کیفیت آب را بسیار کم دانسته‌اند؛ ۱۴ درصد در مجموع (بسیار زیاد و زیاد)، ۲۱/۸ درصد (متوسط)، ۳۰ درصد (کم) و ۳۳/۸ درصد (بسیار کم) بوده است. حفظ روستاهای دارای ارزش گردشگری را نیز ۲۶ درصد (بسیار زیاد)، ۶۴ درصد (زیاد) و ۹/۳ درصد (متوسط) نیز دانسته‌اند. پرسش‌شوندگان همچنین نقش گردشگری در ایجاد چشم‌انداز ویژه طبیعی در شهرستان را ۳۴ درصد (بسیار زیاد)، ۵۳ درصد (زیاد)، ۱۲ درصد (متوسط) و تنها ۱ درصد (کم) ارزیابی کرده‌اند. حفاظت از روستاهای دارای ارزش گردشگری را نیز ۹۰ درصد (بسیار زیاد) و ۱۰ درصد (متوسط) دانسته‌اند.

۳.۵. آزمون فرضیه‌ها

فرضیه نخست

به نظر می‌رسد بین توسعه گردشگری و توسعه اقتصادی شهرستان مراغه رابطه مستقیم وجود دارد.

به منظور بررسی توسعه گردشگری و توسعه اقتصادی، از تحلیل رگرسیونی ساده استفاده شده است. نتایج آزمون رگرسیون ساده برای فرضیه نخست نشان داد ضریب تعیین بین متغیر مستقل (توسعه گردشگری) و متغیر وابسته (توسعه اقتصادی) برابر ۱۳/۰ است. به عبارت دیگر، توسعه گردشگری ۱۳ درصد تغییرات متغیر وابسته را توجیه می‌کند. تحلیل واریانس رگرسیون^۱ (تحلیل واریانس^۲) نیز نشان داد که sig برابر ۰/۰۰۰ بوده و کوچک‌تر از ۵ درصد است. بنابراین فرض رابطه خطی بودن بین دو متغیر تأیید می‌گردد. تحلیل رگرسیون کل (جدول ۳) رابطه معنی‌دار بین دو متغیر را با ضریب استاندارد (توزیع بتا^۳) ۰/۳۶ تأیید می‌نماید. در نهایت، بر اساس نتایج تحلیل رگرسیونی رابطه متغیرها مطابق معادله (۱) به دست

1. regression
2. ANOVA
3. Beta

می‌آید. این معادله عنوان می‌کند به ازای ۱ واحد افزایش در متغیر مستقل، ۰/۳۶ واحد در متغیر وابسته تغییر حاصل خواهد شد.

جدول ۳- تحلیل رگرسیون تأثیر توسعه گردشگری بر وضعیت اقتصادی

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۴

sig	t	ضریب استاندارد	ضریب استاندارد نشده		مدل رگرسیون
			B	خطای معیار	
۰/۰۰۰	۸/۷۲	۰/۳۶۸	۰/۱۸۴	۱/۶۰	مقدار ثابت
۰/۰۰۰	۷/۸۸		۰/۰۶۱	۰/۴۸۲	توسعه گردشگری

$$E + (توسعه گردشگری) = ۱/۶۰ + ۰/۳۶۸(اقتصادی) : Y معادله (۱)$$

۳.۵. فرضیه دوم

به نظر می‌رسد توسعه گردشگری در توسعه اجتماعی - فرهنگی شهرستان مراغه تأثیر دارد.

بر اساس تحلیل رگرسیونی، ضریب تعیین بین دو متغیر توسعه گردشگری و توسعه اجتماعی - فرهنگی ۳۱ درصد است. این نشان می‌دهد توسعه گردشگری ۳۱ درصد تغییرات ایجاد شده در متغیر وابسته را پیش‌بینی (توجیه) می‌کند. در تحلیل واریانس رگرسیون، مقدار sig (سطح معنی‌داری) کمتر از ۵ بوده و برابر صفر می‌باشد که خطی بودن رابطه بین دو متغیر توسعه گردشگری و توسعه اجتماعی - فرهنگی را تأیید می‌کند. بر اساس جدول (۴) نیز رابطه معناداری بین دو متغیر با سطح معنی‌داری ۰/۰۰۰ تأیید می‌شود. ضریب استاندارد آن نیز ۰/۵۶ می‌باشد. رابطه بین دو متغیر نیز طبق معادله (۲) به دست می‌آید که نشان می‌دهد به ازای ۱ واحد افزایش در متغیر مستقل (توسعه گردشگری)، ۰/۵۶ واحد در متغیر وابسته (توسعه اجتماعی - فرهنگی) ایجاد تغییر می‌کند.

جدول ۴- تحلیل رگرسیون تأثیر توسعه گردشگری بر وضعیت اجتماعی - فرهنگی

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۴

sig	t	ضریب استاندارد	ضریب استاندارد نشده		مدل رگرسیون
			B	خطای معیار	
۰/۰۰۰	۵/۶۹	۰/۵۶۰	۰/۱۴۵	۰/۸۲۳	مقدار ثابت
۰/۰۰۰	۱۳/۴۹		۰/۰۴۸	۰/۶۴۹	توسعه گردشگری

$$E + (توسعه گردشگری) = ۰/۸۲۳ + ۰/۵۶۰(توسعه اجتماعی - فرهنگی) : Y معادله (۲)$$

۳.۵. فرضیه سوم

به نظر می‌رسد توسعه گردشگری در حفظ محیط‌زیست شهرستان مراغه تأثیر دارد. در تحلیل رگرسیونی خطی ساده، بین متغیر مستقل (توسعه گردشگری) و متغیر وابسته (محیط‌زیست) نتایج حاکی از این است که ضریب تعیین بین دو متغیر ۴۳ درصد است. این مقدار همبستگی یک مقدار قابل قبول می‌باشد و بدین معنی است که توسعه گردشگری ۴۳ درصد تغییرات ایجاد شده در متغیر وابسته را پیش‌بینی (توجیه) می‌کند. در تحلیل تحلیل واریانس رگرسیون، مقدار sig (سطح معنی‌داری) کمتر از ۵ بوده و برابر صفر می‌باشد که این مقدار همبستگی بین دو متغیر از لحاظ آماری، معنی‌دار است و خطی بودن رابطه بین دو متغیر توسعه گردشگری و حفظ محیط‌زیست را تأیید می‌کند. جدول (۵) نیز رابطه معناداری بین دو متغیر را با سطح معناداری ۰/۰۰۰ و ضریب استاندارد شده (توزیع بتا) ۰/۶۶ تأیید می‌کند.

جدول ۵- تحلیل رگرسیون تأثیر توسعه گردشگری بر وضعیت زیست محیطی

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۴

sig	t	ضریب استاندارد	ضریب استاندارد نشده		مدل رگرسیون
			B	خطای معیار	
۰/۰۰۰	۴/۰۵۷	Beta			مقدار ثابت
۰/۰۰۰	۱۷/۶۱۸	۰/۶۶۲	۰/۱۲۱	۰/۴۹۲	توسعه گردشگری
			۰/۰۴۰	۰/۷۱۰	

بر اساس نتایج به دست آمده، می‌توان معادله خطی رگرسیون ساده برای متغیر مستقل (توسعه گردشگری) و متغیر وابسته محیط‌زیست را در معادله (۱) بیان کرد. معادله (۳) عنوان می‌کند که با توجه به تأثیر زیاد توسعه گردشگری در محیط‌زیست مناطق، به ازای ۱ واحد افزایش در متغیر مستقل (توسعه گردشگری)، ۰/۶۶ واحد در متغیر وابسته (محیط‌زیست) ایجاد تغییر می‌کند.

$$E + (توسعه گردشگری) \times 0/662 + 0/492 = Y (\text{زیست محیطی}) \text{ معادله (۳)}$$

در ادامه، به منظور افزایش دقت پژوهش از آزمون t برای تست فرضیه‌ها استفاده گردید. نتایج این آزمون نیز سه فرضیه مطرح شده را تأیید کرد. این آزمون با کمتر شدن سطح معنی‌داری از ۰/۰۵ درصد نشان می‌دهد که میانگین متغیر مورد نظر، از میانگین فرضی و پایه در نظر گرفته شده (عدد ۳ با توجه به طیف لیکرت) تفاوت معنی‌داری دارد. بنابراین بر اساس

نتایج آزمون t برای چهار متغیر اصلی تحقیق (متغیر مستقل توسعه گردشگری و متغیرهای وابسته اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی و زیست‌محیطی) با میانگین بالاتر از ۳ می‌باشد و این بیانگر این است که متغیرهای تحقیق در سطحی کاملاً مناسب قرار دارند و اغلب پرسش‌شوندگان نقش گردشگری را در توسعه اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی و زیست‌محیطی، مفید ارزیابی کرده‌اند.

با توجه به آزمون فرضیه‌ها و مشخص شدن نقش گردشگری در توسعه پایدار منطقه در ابعاد مختلف، به رتبه‌بندی عوامل تأثیرگذار از نظر کارشناسان، نخبگان و مردم محلی با استفاده از مدل F-ANP پرداخته شده است. در این مرحله، با استفاده از اطلاعات وارد شده به نرم‌افزار، به تحلیل عاملی پرداخته می‌شود که نتایج آن به شرح ذیل می‌باشد:

برای انجام تحلیل عاملی، متغیرهای مرتبط با توسعه گردشگری و نقش آن در توسعه منطقه و یافتن عوامل تأثیرگذار بر آن، ابتدا از آماره اندازه کفایت نمونه‌گیری کایسر، مایر، اولکین^۱ و آزمون کرویت بارتلت^۲ استفاده شد. تست Battler و معیار KMO دو معیار برای ارزیابی همبستگی سؤالات قبل از انجام فاکتور آنالیز هستند. معیار KMO اگر از ۰/۶ به بالا باشد، یعنی روابط همبستگی بین متغیرها برای انجام فاکتور آنالیز قابل قبول است، اما اگر کمتر از ۰/۵ باشد، یعنی همبستگی متغیرها به اندازه‌ای نیست تا بتوان فاکتور آنالیز انجام داد و بهتر است یک بازنگری مجدد صورت گرفته و داده‌های پرت را کنار بگذاریم. با انجام محاسبه‌های لازم، مقدار KMO برابر ۰/۷۲۳ و سطح معنی‌داری آزمون بارتلت برابر ۰/۰۰۱ به دست آمد. بنابراین داده‌ها برای اجرای تحلیل عاملی مناسب می‌باشند (جدول ۶).

جدول ۶- KMO و آزمون بارتلت

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۴

آزمون کایسر، مایر، اولکین (KMO) و بارتلت		آزمون کرویت بارتلت
۰/۷۲۳	نمونه‌گیری کایسر، مایر، اولکین	
۸۴۲/۶۷۲	Approx. Chi-Square	
۱۲۰	df	
۰/۰۰۰	Sig	

1. Kaiser-Meyer-Olkin(KMO)
2. Bartlett

جدول (۷) اشتراک اولیه^۱ و اشتراک استخراجی^۲ را نشان می‌دهد. اشتراک یک متغیر برابر توان دوم همبستگی چندگانه (2 R) برای متغیرهای مربوطه با استفاده از عامل‌ها به‌عنوان پیش‌بینی‌کننده است. ستون اول، اشتراک‌ها را قبل از استخراج عامل‌ها بیان می‌کند. به همین دلیل، تمامی اشتراک‌های اولیه برابر ۱ است. در ستون دوم، هرچه مقادیر استخراجی بزرگ‌تر باشد (بزرگ‌تر از ۰/۵)، عامل‌های استخراج‌شده، متغیرها را بهتر نمایش می‌دهند.

جدول ۷- اشتراکات

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۴

خروجی	اولیه	شاخص
۰/۶۷۱	۱/۰۰۰	افزایش قیمت زمین
۰/۷۱۱	۱/۰۰۰	اشتغال در بخش کشاورزی
۰/۶۸۴	۱/۰۰۰	افزایش مشاغل خدماتی
۰/۷۸۰	۱/۰۰۰	کاهش فقر
۰/۶۴۷	۱/۰۰۰	کیفیت آب
۰/۷۰۸	۱/۰۰۰	ایجاد چشم‌انداز ویژه طبیعی
۰/۸۵۴	۱/۰۰۰	افزایش حساسیت به محیط‌زیست
۰/۷۹۸	۱/۰۰۰	حفظ روستاهای دارای ارزش گردشگری و طبیعی
۰/۶۸۹	۱/۰۰۰	ایجاد فرصت شغلی جدید
۰/۷۲۸	۱/۰۰۰	بهبود زیرساخت‌ها و ایجاد تسهیلات تفریحی - فرهنگی
۰/۷۵۹	۱/۰۰۰	تعامل فرهنگی
۰/۷۵۹	۱/۰۰۰	افزایش رفاه اجتماعی
۰/۷۵۷	۱/۰۰۰	شهرت
۰/۸۵۴	۱/۰۰۰	افزایش کیفیت محیط‌زیست
۰/۶۱۹	۱/۰۰۰	افزایش درآمد
۰/۸۶۹	۱/۰۰۰	گسترش امکانات بهداشتی

بعد از مشخص شدن اشتراکات، به تحلیل واریانس کل توضیح داده‌شده پرداخته شد و مقادیر ویژه برای عامل‌ها به دست آمد. در واقع، مقادیر ویژه، تعیین‌کننده عامل‌هایی هستند که مقادیر ویژه آنها بیشتر از ۱ است و در تحلیل باقی می‌مانند. عامل‌هایی که دارای مقادیر ویژه

1. Initial
2. Extraction

کمتر از ۱ هستند، از تحلیل خارج شدند؛ چراکه وجود این عوامل، باعث تبیین بیشتر واریانس نخواهد شد. همچنین مقادیر ویژه عوامل استخراجی یک بار بدون چرخش و یک بار با چرخش محاسبه گردید. در واقع در روش بدون چرخش، عامل ششم درصد بیشتری از تغییرات را تعیین می‌کند، در حالی که در روش با چرخش عامل‌ها، هر یک از آنها نسبت تقریباً یکسانی را توضیح می‌دهد و تغییرات را به‌طور یکنواخت، میان عامل‌ها توزیع می‌کند. جدول (۸) واریانس کل توضیح داده شده را نشان می‌دهد.

جدول ۸- واریانس کل توضیح داده شده

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۴

واریانس کل توضیح داده شده									
مقادیر ویژه عوامل استخراجی با چرخش			مقادیر ویژه عوامل استخراجی بدون چرخش			مقادیر ویژه			مؤلفه
درصد تجمعی	درصد واریانس	کل	درصد تجمعی	درصد واریانس	کل	درصد تجمعی	درصد واریانس	کل	
۱۸/۸۳۵	۱۸/۸۳۵	۳/۰۱۴	۲۷/۶۹۸	۲۷/۶۹۸	۴/۴۳۲	۲۷/۶۹۸	۲۷/۶۹۸	۴/۴۳۲	۱
۳۶/۳۳۳	۱۷/۴۹۸	۲/۸۰۰	۴۰/۸۱۴	۱۳/۱۱۵	۲/۰۹۸	۴۰/۸۱۴	۱۳/۱۱۵	۲/۰۹۸	۲
۴۶/۵۳۵	۱۰/۲۰۲	۱/۶۳۲	۵۰/۸۵۵	۱۰/۰۴۲	۱/۶۰۷	۵۰/۸۵۵	۱۰/۰۴۲	۱/۶۰۷	۳
۵۶/۳۲۷	۹/۷۹۲	۱/۵۶۷	۵۹/۹۹۳	۹/۱۳۸	۱/۴۶۲	۵۹/۹۹۳	۹/۱۳۸	۱/۴۶۲	۴
۶۵/۸۰۶	۹/۴۷۹	۱/۵۱۷	۶۷/۸۱۸	۷/۸۲۵	۱/۲۵۲	۶۷/۸۱۸	۷/۸۲۵	۱/۲۵۲	۵
۷۴/۴۵۰	۸/۶۴۵	۱/۳۸۳	۷۴/۴۵۰	۶/۶۳۲	۱/۰۶۱	۷۴/۴۵۰	۶/۶۳۲	۱/۰۶۱	۶
						۷۹/۵۳۲	۵/۰۸۲	۰/۸۱۳	۷
						۸۳/۴۸۴	۳/۹۵۲	۰/۶۳۲	۸
						۸۷/۳۴۲	۳/۸۵۸	۰/۶۱۷	۹
						۹۰/۴۹۰	۳/۱۴۷	۰/۵۰۴	۱۰
						۹۳/۳۸۶	۲/۸۹۶	۰/۴۶۳	۱۱
						۹۵/۵۱۰	۲/۱۲۴	۰/۳۴۰	۱۲
						۹۷/۱۸۹	۱/۶۷۹	۰/۲۶۹	۱۳
						۹۸/۳۴۲	۱/۱۵۳	۰/۱۸۵	۱۴
						۹۹/۲۳۹	۰/۸۹۷	۰/۱۴۴	۱۵
						۱۰۰/۰۰۰	۰/۷۶۱	۰/۱۲۲	۱۶

جدول (۹) نیز ماتریس عوامل دوران یافته را نشان می‌دهد که شامل بارهای عاملی هریک از متغیرها در سه عامل باقی مانده پس از دوران است و هرچقدر مقدار قدرمطلق این ضرایب بیشتر باشد، عامل مربوطه نقش بیشتری در کل تغییرات (واریانس) متغیر مورد نظر خواهد داشت.

جدول ۹- ماتریس عوامل دوران یافته

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۴

ماتریس عوامل دوران یافته							نام گذاری عوامل
مؤلفه							
۶	۵	۴	۳	۲	۱		
					۰/۹۰۲	گسترش امکانات بهداشتی و رفاهی	کیفیت محیط
					۰/۸۸۷	افزایش کیفیت محیط زیست	
					۰/۸۸۵	افزایش حساسیت به محیط زیست	
				۰/۸۱۹		حفظ روستاهای دارای ارزش گردشگری و طبیعی	تنوع زیست- محیطی و افزایش رفاه
				۰/۷۸۴		ایجاد چشم انداز ویژه طبیعی	
				۰/۷۵۶		افزایش رفاه اجتماعی	
				۰/۶۵۴		افزایش درآمد	
			۰/۸۱۷			تعامل فرهنگی	تغییرات فرهنگی و زیرساختی
			۰/۶۵۳			شهرت	
			-۰/۵۶۸			بهبود زیرساخت‌ها و ایجاد تسهیلات تفریحی - فرهنگی	
		۰/۷۹۰				اشتغال در بخش کشاورزی	تولید و جذب منابع
		۰/۷۵۳				کیفیت آب	درآمد
	۰/۸۵۵					کاهش فقر	
	-۰/۶۵۱					افزایش قیمت زمین	
۰/۸۰۹						ایجاد فرصت شغلی جدید	اشتغال
-۰/۷۸۷						افزایش مشاغل خدماتی	

در مرحله بعدی تحلیل، با استفاده از نتایج حاصل از تحلیل عاملی به تحلیل شبکه‌ای^۱ پرداخته می‌شود. در این مرحله، پس از تشکیل ساختار شبکه‌ای بین هدف، معیارها و

1. ANP

زیرمعیارها، به منظور تعیین ضریب اهمیت زیرمعیارها، از نرم‌افزار Super Decision و نتایج تحلیل عاملی استفاده کردیم که بعد از اینکه عوامل مؤثر در توسعه منطقه‌ای ناشی از توسعه گردشگری از تحلیل عاملی به دست آمد، سعی شد مسئله به یک ساختار شبکه‌ای تبدیل شود و مدل شبکه‌ای برای تعیین نقش گردشگری در توسعه پایدار منطقه‌ای تشکیل شد. این مدل نشان داد که معیارها و زیرمعیارها دارای وابستگی درونی هستند.

با استفاده از تلفیق نتایج تحلیل عاملی در تحلیل شبکه‌ای ANP، تمامی شاخص تناقض‌ها^۱ برابر با ۰/۰۰۰۰ شدند. بنابراین می‌توان نتایج پژوهش را با دقت بالایی پذیرفت. در نهایت، اولویت‌بندی عوامل به شرح جدول (۱۰) به دست آمد.

جدول ۱۰- اولویت بندی عوامل

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۴

رتبه	محدود شده (Limiting)	نرمالیز شده به - وسیله خوشه بندی	اسم	تدا م ها
۱	۰/۱۸۱۲۲	۰/۱۸۱۲۱۷	افزایش کیفیت محیط زیست	
۲	۰/۱۵۱۷۶	۰/۱۵۱۷۶۳	گسترش امکانات بهداشتی و خدمات رفاهی	
۳	۰/۱۰۹۳۶	۰/۱۰۹۳۵۶	افزایش حساسیت به محیط	
۴	۰/۰۸۹۱۱	۰/۰۸۹۱۰۸	افزایش درآمد	
۵	۰/۰۷۲۸۵	۰/۰۷۲۸۵۴	بهبود زیرساخت‌ها	
۶	۰/۰۶۷۹۲	۰/۰۶۷۹۲۳	افزایش قیمت زمین	
۷	۰/۰۶۳۶۹	۰/۰۶۳۶۸۷	افزایش رفاه اجتماعی	
۸	۰/۰۵۶۱۹	۰/۰۵۶۱۹	افزایش مشاغل خدماتی	
۹	۰/۰۵۵۳۶	۰/۰۵۵۳۶۴	فرصت شغلی جدید	
۱۰	۰/۰۵۴۵۵	۰/۰۵۴۵۵۳	حفظ روستاهای دارای ارزش گردشگری	
۱۱	۰/۰۳۹۷۱	۰/۰۳۹۷۱۳	ایجاد چشم انداز ویژه	
۱۲	۰/۰۳۰۲۹	۰/۰۳۰۲۸۶	اشتغال در بخش کشاورزی	
۱۳	۰/۰۲۷۹۹	۰/۰۲۷۹۸۷	کاهش فقر	
۱۴	۰	۰	تعامل فرهنگی	
۱۵	۰	۰	شهرت	

1. index- inconsistency

ادامه جدول ۱۰

رتبه	محدود شده (Limiting)	نرمالیز شده به - وسیله خوشه بندی	اسم	تعداد
۱۶	۰	۰	کیفیت آب	۳
۱۷	۰	۰	تنوع زیست محیطی و افزایش رفاه	
۱۸	۰	۰	اشتغال	
۱۹	۰	۰	تغییرات فرهنگی و زیرساختی	
۲۰	۰	۰	تولید و جذب منابع	
۲۱	۰	۰	درآمد	
۲۲	۰	۰	کیفیت محیط	
۲۳	۰	۰	تحلیل نقش گردشگری در توسعه پایدار منطقه‌ای	۳

۶. نتیجه گیری و پیشنهادها

در این پژوهش، نقش گردشگری در توسعه پایدار منطقه مراغه ارزیابی شد. در بررسی توسعه پایدار نیز سه بُعد اصلی توسعه پایدار مورد سنجش قرار گرفت. بررسی‌ها نشان می‌دهد روستاهای طبیعی و بکر شهرستان، تنوع گونه‌های گردشگری و وجود باغات مختلف و نیز مطرح شدن این شهر به عنوان یک باغ‌شهر و منطقه فسیلی مراغه به عنوان بهشت فسیلی ایران و جزو مناطق پنج‌گانه فسیل‌مهره دار جهان، به ترتیب بیشترین تأثیر را در توسعه گردشگری شهرستان داشته‌اند. در مقابل، ضعف شدید از نظر وضعیت و شرایط تبلیغات و اطلاع‌رسانی برای جذب گردشگری، امکانات اقامتی (هتل و مسافرخانه) و رفاهی، زیرساخت‌ها و دسترسی به مناطق گردشگری به ویژه دهکده توریستی علویان وجود دارد که بایستی بدان توجه شود. همچنین نتایج حاکی از این است که:

- ۱- توسعه گردشگری در توسعه اجتماعی - فرهنگی شهرستان مراغه تأثیر داشته و خطی بودن رابطه بین دو متغیر توسعه گردشگری و توسعه اجتماعی - فرهنگی را تأیید کرد (معادله خطی گردشگری و توسعه اجتماعی نشان داد به ازای ۱ واحد افزایش در متغیر مستقل، ۰/۵۶ واحد در متغیر وابسته ایجاد تغییر می‌کند).

۲- در بُعد اقتصادی نیز، گردشگری تأثیر مثبتی در شهرستان داشته است و با توسعه گردشگری اقتصاد، تاحدودی وضعیت اقتصادی بهبود یافته است (رابطه معنی‌دار بین دو متغیر با ضریب استاندارد، ۰/۳۶ تأیید شد).

۳- در بُعد زیست‌محیطی نیز، برخلاف انتظار گردشگری نه تنها باعث تخریب نگردیده است، بلکه یافته‌ها حاکی از آن‌اند که با افزایش حساسیت به محیط و... توسعه گردشگری باعث بهبود و حفظ منابع نیز گردیده است (ضریب تعیین بین دو متغیر ۴۳ درصد است. این بدین معنی است که توسعه گردشگری ۴۳ درصد تغییرات ایجادشده در متغیر وابسته (محیط‌زیست) را پیش‌بینی می‌کند). آزمون t نیز با میانگین بالای ۳ این تأثیر را تأیید می‌کند. این پژوهش در بُعد محیط‌زیستی در تأیید پژوهش‌های انجام‌شده ذیل است:

۱- برنامه محیطی سازمان ملل متحد^۱ در تحقیقی با عنوان «توریسم و حفاظت محیط‌زیست»، نقش توسعه گردشگری در حفظ محیط‌زیست را مهم دانسته و نتایج نشان می‌دهد که از نظر زیست‌محیطی، باعث حفظ محیط‌زیست از طریق بالابردن آگاهی زیست‌محیطی، حفظ و نگهداری، شغل جایگزین و کمک‌های مالی مستقیم می‌شود.

۲- پژوهشی که در ترکیه انجام شده است برای بررسی تأثیرات محیط‌زیستی گردشگری، نتایج حاکی از آن است که گردشگری علی‌رغم تأثیرات منفی، در بسیاری از موارد از طریق افزایش درآمد، اقدامات نظارتی، مدیریت زیست‌محیطی باعث تنوع و حفظ محیط‌زیست شده است.

۳- نتایج ترکیب تحلیل عاملی و تحلیل شبکه‌ای برای اولویت‌بندی عوامل نیز نشان داد که به ترتیب، افزایش کیفیت محیط‌زیست، گسترش امکانات بهداشتی و خدمات رفاهی، افزایش حساسیت به محیط، افزایش درآمد، بهبود زیرساخت‌ها و افزایش قیمت زمین مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار ناشی از توسعه گردشگری در شهرستان مراغه از نظر کارشناسان، متخصصان و مردم محلی می‌باشند.

پیشنهادها در راستای نتایج تحقیق

- ۱- نتایج تحقیق نشان داد علی‌رغم نقش بارز گردشگری در توسعه منطقه، از نظر وضعیت و شرایط تبلیغات و اطلاع‌رسانی برای جذب گردشگری در منطقه، اطلاع‌رسانی خوبی صورت نمی‌گیرد. بنابراین پیشنهاد می‌گردد بدین منظور مهم، از چند جنبه اقدام گردد: یک، راه‌اندازی وبلاگ و سایت برای معرفی جاذبه‌های گردشگری شهرستان؛ دوم، آموزش گروه خاص با مهارت و دوره‌دیده برای تبلیغ آثار گردشگری شهرستان، به‌ویژه برای گردشگرانی که مراجعه می‌کنند.
- ۲- امکانات اقامتی (هتل و مسافرخانه) و رفاهی مشکل دیگر است که بایستی رابطه‌ای خوب بین بخش خصوصی و دولتی ایجاد گردد تا بتوان با سرمایه‌گذاری اشخاص، نهادها و تعاونی‌های غیردولتی، به ایجاد امکانات اقامتی و رفاهی گردشگران پرداخت و باعث جذب گردشگر شد.
- ۳- زیرساخت‌ها و دسترسی به مناطق گردشگری نیز بایستی موردتوجه سازمان‌های دولتی قرار گیرد تا با ایجاد دسترسی راحت و ارزان به مناطق گردشگری، باعث جذب گردشگر در منطقه گردد.

کتابنامه

۱. استعلاجی، ع؛ الله‌قلی‌نژاد، م. (۱۳۹۰). برنامه‌ریزی توسعه پایدار با تأکید بر گردشگری (مطالعه موردی: سرعین و روستاهای اطراف). *فصلنامه جغرافیا*، (۳۰)، ۱۲۹-۱۴۴.
۲. اکبرپور سراسکانلرود، م؛ رحیمی، م؛ و محمدی، ف. (۱۳۹۰). سنجش تأثیرات گردشگری بر ابعاد توسعه پایدار (مطالعه موردی: شهرستان هشترود). *فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای*، (۳)، ۹۳-۱۰۴.
۳. تولایی، س؛ شاهدی، ی. (۱۳۸۷). ارزیابی آثار دموگرافیک و فرهنگی گردشگری در سرعین اردبیل. *نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیا*، ۱ (۱۱)، ۱۹۱-۲۰۶.
۴. حیدری، ر. (۱۳۸۶). *مبانی برنامه‌ریزی صنعت گردشگری*. تهران: انتشارات سمت.
۵. رنج‌پور، ر؛ کریمی تکانلو، ز؛ و نجفی‌نسب، م. ح. (۱۳۹۰). بررسی فرضیه توریسم منجر به رشد در ایران طی دوره ۱۳۸۸-۱۳۴۷. *فصلنامه تحقیقات توسعه اقتصادی*، ۱ (۳)، ۱۱۵-۱۳۴.
۶. ضربایی، ا؛ اسلامی پریخانی، ص. (۱۳۹۰). سنجش تأثیرات اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی و زیست‌محیطی گردشگری (مطالعه موردی شهرستان مشکین‌شهر). *فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای انسانی*، (۷۵)، ۳۷-۵۲.
۷. فاضل‌نیا، غ؛ رجائی، م؛ و حکیم‌دوست، ی. (۱۳۹۳). کاربرد تحلیل عاملی در ارزیابی توسعه مکانی فضایی مناطق روستایی شهرستان تنکابن. *فصلنامه جغرافیا و آمایش شهری - منطقه‌ای*، ۱ (۱)، ۹۷-۱۱۲.

۸. مرکز آمار ایران. (۱۳۹۰). سرشماری نفوس و مسکن.
۹. میرزایی، ر. (۱۳۸۸). تأثیر توسعه گردشگری روستایی بر اشتغال در منطقه اورامانت کرمانشاه. فصلنامه روستا و توسعه، ۴(۴)، ۷۶-۴۹.
10. Andraz, J. M., Norte, N. M., & Gonçalves, H. S. (2015). Effects of tourism on regional asymmetries: Empirical evidence for Portugal. *Tourism Management*, 50, 257-267.
11. Neves, P. (2006). *Tourism: Towards sustainable regional development*. (Unpublished master's thesis). Royal Institute of Technology, Stockholm, Sweden.
12. Nurkovic', R. (2010). Influence of tourism on the regional development of Bosnia and Herzegovina. *Internacional Journal of Euro-Mediterranean Studies*, 2(2), 201-214.
13. Pessoa, A. (2009). Tourism and regional competitiveness: The case of the Portuguese Douro Valley. *Revista Portuguesa de Estudos Regionais*, 18, 55-75.
14. World Tourism Organization & European Travel Commission. (2007). *Handbook on tourism market segmentation: Maximising marketing effectiveness*. Madrid, Spain: World Tourism Organization.
15. Zebardast, E. (2013). Constructing a social vulnerability index to earthquake hazards using a hybrid factor analysis and analytic network process (F A_{ANP}) model. *Natural Hazards*, 65(3), 1331° 1359